

«социально-педагогическая поддержка адаптации первокурсников». Охарактеризовано технологію соціально-педагогічної підтримки адаптації студентів перших курсів через її головні компоненти, а саме: принципи, ціль, суб'єктів, зміст, етапи, форми і методи роботи на кожному з етапів, прогнозований результат.

Ключевые слова: адаптація, дезадаптація, майбутні спеціалісти, соціально-педагогічна профілактика дезадаптації первокурсників, технологія соціально-педагогічної підтримки адаптації.

Bader S. Social and Pedagogical Prevention of First Year Student's Disadaptation

The article is devoted to the problem of social and pedagogical prevention of first year student's disadaptation. The factors that provoke the disadaptative processes are highlighted. The essence of the concepts "socio-pedagogical prevention of disadaptation", "socio-pedagogical support for the adaptation of first-year students" has been defined. The technology of socio-pedagogical support for the adaptation of first-year students is characterized through its main components, namely: principles, purpose, subjects, content, stages, forms and methods of work at each of the stages, the predicted result.

Key words: adaptation, disadaptation, future specialists, social and pedagogical prevention of first year student's disadaptation, technology of social and pedagogical support for adaptation.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2018 р.

Прийнято до друку 26.10.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 316.62:316.485.26

В. Ж. Богайчук

СОЦІЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

В умовах сучасного українського суспільства коли майже п'ять років на сході триває гібридна війна проти українського народу розв'язана Російською Федерацією питання про становлення особистості, її ціннісно-сміслової сфери, навичок цілепокладання та ставлення до свого життя, до держави є актуальним та життєвоважливим. Успішне функціонування всіх сфер суспільного життя в умовах війни, в якій використовуються як військові сили так і брудні інформаційні технології, значною мірою визначається особистісними якостями, здібностями, домаганнями та цінностями конкретної людини, яка здатна протиставляти маніпуляційним впливам свою волю та погляди, здатна захистити свої права та здійснювати свідомий життєвий вибір. Тому питання

становлення соціальної ідентичності особистості є сьогодні надзвичайно актуальними.

Метою нашого дослідження є узагальнення накопиченого в сучасній зарубіжній та вітчизняній науці досвіду дослідження сутності соціальної ідентичності особистості в умовах гібридної війни.

Історія розвитку концепту «ідентичність» пов'язана з розвитком загальнофілософських та психологічних підходів до проблеми становлення індивідуальності людини, пошуку сенсу існування, усвідомлення місця та ролі в соціумі.

У зарубіжній психології існує декілька підходів до проблеми дослідження ідентичності: психоаналітичний (А. Фрейд, Р. Гартман, Е. Еріксон, Дж. Марсія та ін.), символічний інтеракціонізм (Дж. Мід, І. Гофман, Л. Краппман, Ю. Хабермас, Р. Дженкінс та ін.), когнітивний підхід (Х. Теджфел, Дж. Тернер, Р. Брейкуелл, М. Яромовіц та ін.).

Запровадження в науковий обіг поняття «ідентичність» допомогло певною мірою розв'язати проблему співвідношення «соціальне – індивідуальне» в особистості. Завдяки аналізу сучасних особливостей взаємовідносин особистості і суспільства у руслі соціально-філософських концепцій проблема ідентичності вийшла за межі психологічного контексту. Формування соціальної ідентичності спричинене людськими потребами у зв'язках з навколишнім світом, в подоланні самотності, що досягається шляхом само ототожнення з певними ідеями, цінностями, соціальними стандартами.

Ідентичність набувається людиною в ході індивідуального розвитку і є результатом психологічних процесів самоусвідомлення, соціалізації, ідентифікації, особистісної інтеграції тощо. У міру засвоєння індивідом соціокультурних зразків, норм, цінностей, прийняття і засвоєння різних ролей у взаємодіях з іншими його самоідентифікації змінюються. Якщо людині не вдається своєчасно вирішити завдання з формування ідентичності, у неї формується неадекватна ідентичність. Механізм ідентичності є необхідною умовою спадкоємності соціальної структури та культурної традиції.

Процес розвитку ідентичності може тривати доволі довгий час, проходячи різні ступені розвитку [7]:

- розмита ідентичність – стан, коли індивід ще не зробив відповідального вибору (професія чи світогляд), що робить його образ «Я» розпливчастим і невизначеним;
- неоплачена ідентичність – стан, коли людина прийняла певну ідентичність, минувши складний процес самоаналізу, вибір зроблений не свідомо, а під впливом ззовні або за готовим стандартом (наприклад, приналежність до релігії батьків);
- відстрочена ідентичність (ідентифікаційний мораторій) – стан, коли індивід перебуває безпосередньо в процесі професійного та світоглядного самовизначення, але відкладає ухвалення остаточного рішення на потім;

- досягнута ідентичність – стан, коли особистість уже знайшла себе і вступила в період практичної самореалізації.

Можлива втрата індивідом ідентичності, пов'язана або з віковими психологічними кризами, або зі швидкими змінами в соціокультурному середовищі. Втрата ідентичності проявляється в таких явищах, як: відчуження, деперсоналізація, аномія, маргіналізація, психічні патології, рольові конфлікти, девіантна поведінка тощо [7].

Соціальна ідентичність це переживання і усвідомлення своєї приналежності до тих чи інших соціальних груп і спільнот. Співвіднесення з певними соціальними спільнотами перетворює людину з біологічної особини в соціального індивіда й особистість, дозволяє їй оцінювати свої соціальні зв'язки і приналежності в системі понять «ми» і «вони». Вона залежить також від ступеня гомогенності, який властивий групам. Ідентифікація зі «своїми» групами й спільнотами одночасно припускає певне дистанціювання від «інших» або «чужих», вибір відповідних моделей поведінки і взаємодії (толерантних, конфліктних, побудованих на солідарності або протистоянні та ін.), здійснення відповідних соціальних практик.

Соціальна ідентичність включає ієрархізований набір різних ідентичностей. Місце «головних», «другорядних», «центральных» і «периферійних» визначається як соціальними, так і індивідуально-особистісними факторами. Актуалізація певної ідентичності може бути ситуативною та прагне до цілісності, позитивності й ґрунтується на соціокультурному контексті суспільства. У процесі соціальної ідентифікації особистість за допомогою порівняння присвоює різним соціальним групам позитивно або негативно забарвлений статус. «Своя» група, з якою добровільно ідентифікує себе індивід, повинна відкривати йому можливість для позитивної ідентифікації, оскільки індивід прагне до підтримки стабільної особистої ідентичності.

У сучасній науці представлені різні трактування соціальної ідентичності, які розкриваються у термінах [1]:

- подібності й розбіжності при розгляді соціальних, расових, етнічних і гендерних категорій;
- контексту, відповідно до соціальної ситуації;
- культурних категорій, що відображають сучасний погляд на ідентичність;
- суб'єктивних уявлень про самотність;

Соціальна ідентичність поділяється на (деякі з видів) [2]:

- амбівалентна – суперечлива, хитка ідентичність, характерна для особи з нечітко структурованою психікою й неадекватним сприйняттям довколишнього світу;
- групова – ототожнення себе з тією чи іншою спільністю або групою за інтересами тощо;

- етнічна – співвіднесення себе з тією чи іншою етнічною спільнотою або якісними (етнокультурними) характеристиками, властивими для цієї спільноти;

- національна ідентичність – усвідомлення своєї належності до тієї чи іншої нації (політичної, нації-держави);

- політико-громадянська – усвідомлення себе громадянином конкретної держави, ангажованість індивіда у суспільні процеси (громадянська), належності чи прихильності до політичних структур суспільства (політична);

- просторово-територіальна – співвіднесення себе з конкретною місциною проживання (локальна), регіоном (регіональна), країною (геополітична), континентом (континентальна), з усім світом (ідентифікація себе як громадянина світу);

- релігійна – співвіднесення себе з тією чи іншою релігією й сповідання тієї чи іншої віри;

- соціокультурна – ангажованість у соціальні структури та соціальні відносини (соціальна), ідентифікація з певною системою культурних цінностей (культурна).

У різних типах суспільних систем соціальної ідентичності особистості має свою специфіку. Чим більш розвинуте суспільство, тим ширшим і різноманітнішим є простір ідентифікацій, тим складнішою є структура соціальної ідентичності і меншою її стійкість, можливість збереження цілісності.

Особливо це стосується періодів активних соціальних змін, які визначаються кризою механізмів і підстав соціальної ідентифікації й, відповідно, соціальної ідентичності. Тому питання соціальної ідентичності стає особливо гострим в умовах гібридної війни.

Гібридна війна сьогодні є предметом наукових досліджень різних галузей знань – воєнної науки, історії, філософії, соціології, політології, права, економіки, педагогіки, психології, соціальної роботи, медицини, журналістики, інформаційних технологій тощо. Вчені з позиції різних наук почали пояснювати феномен гібридної війни, досліджувати передумови, наслідки та можливі перспективи розвитку України в умовах гібридної війни.

За останні чотири роки наукова думка України збагатилася чималою кількістю досліджень, предметом яких є безпосередньо гібридна війна, її причини, основні ознаки, складники, форми та методи ведення (Т. Березовець, Л. Будагьянц, В. Горбулін, С. Дацюк, С. Корнієнко, Є. Магда, В. Осьодло, Г. Почепцов, Ю. Радковець та ін.).

Вченими встановлено, що гібридна війна – це війна з поєднанням принципово різних типів і способів ведення війни [3]:

- 1) класичних прийомів з використанням збройних сил і військової техніки;

- 2) використання нерегулярних збройних формувань;

- 3) інформаційних технологій.

Невід'ємним й основним складником сучасної гібридної війни є війна інформаційна, а точніше, інформаційна агресія, глибинною сутністю якої є ідентоцид – знищення та доведення національно-державно-громадянської ідентичності країни-суперника до такого стану, коли частина населення стає на бік зовнішнього агресора та оголошує ворогом іншу частину населення власної країни.

Суть ідентоцида – переконання більшості народу своєї країни, а в ідеалі – і частини народу супротивника – в злих намірах(зловмисності) супротивника відносно своїх. Іншими словами вплив на когнітивний (пізнавальний) простір особистості.

Як правило люди реагують не просто на факти, а на моделі в головах, і якщо вони ставляться під сумнів, то це найбільш важливо для людини.

Сьогодні акцент на рух інформації, як основного аспекту гібридної війни, не зовсім відповідає суті гібридної війни. Це відволікає від розуміння того, що саме має бути сказане і як саме сказано, щоб вийшов потрібний тип впливу.

В цьому сенсі заслуговує на увагу погляди британських вчених щодо важливості когнітивного простору.

Так Гартска і Альбертс окрім інформаційного аспекту і інформаційного простору говорять про когнітивний. В принципі, вони акцентують чотири простори як важливі з точки зору мережевої війни:

- фізичний, де досягаються результати і знаходиться супутня інфраструктура і інформаційні системи;
- інформаційний, де інформація створюється, маніпулюється і передається;
- когнітивний, де існують сприйняття, усвідомлення, переконання і цінності, а в результаті розуміння приймаються рішення;
- соціальний, де відбувається взаємодія з озброєними підрозділами і між ними [8].

При цьому вони вважають, що соціальний і когнітивний простори більше за інших розуміються неадекватно, хоча вони і найбільш важливі для успіху, оскільки люди використовують ментальні моделі ситуації для прийняття рішення.

Тут можна згадати Аркилла і Ронфельдта які в 1997 р. заговорили про два погляди на інформацію. Перший – розгляд інформації з точки зору процесу передачі, другий, які вони запропонували та позначили як структурний [6].

Аркилла і Ронфельдт підкреслюють, що процес і структура є абсолютно різними. Підхід з точки зору процесу підкреслює важливість технологічної інфраструктури. Структурний підхід акцентує знання, цінності, цілі.

Шафрански ще в 1994 р. підкреслював важливість ментального виміру і вищих цінностей, оскільки військові дії спрямовані на примус супротивника підкорятися чужій волі. Тому він підкреслює: «Знання

цінностей супротивника і використання його репрезентативної системи дозволяє нам співвідносити цінності, спілкуватися з супротивником на вербальній і невербальній мові ворога» [9].

Гібридна війна якраз заважає розпізнавати атаки і цілі, відрізнити ворога від друга і координувати операції.

Когнітивний простір сьогодні привертає велику увагу. Одночасно він слабо враховується в гібридних війнах. Виключенням є британський підхід, де точкою відліку є аналіз цільової аудиторії.

Автори пропонують шість принципів, які відбивають суть британської моделі, а також допустимі в застосуванні інструментарію впливу на когнітивний простір:

- ефективний вплив спрямований на зміну поведінки, а не просто стосунки;
- вплив найбільш ефективний, коли спрямований на соціальні групи, що самоідентифікуються оскільки і поведінка і відношення задаються соціальним контекстом;
- зусилля із впливу повинні відповідати місцевій культурі і контексту, щоб мати шанс на успіх;
- деяка частина культурної інформації (наприклад, мотивації) важливіша, ніж інша, тому що вони виконують функції діагностики;
- цілісне розуміння проблеми з урахуванням кризових елементів може дати оптимальне рішення;
- зусилля із впливу без опори на інформацію та аудиторію – є марною тратою часу [8].

Когнітивний простір людини заснований і багато в чому організований на його ідентичності. Люди реагують не просто на факти, а на моделі в головах, і якщо вони ставляться під сумнів, то це найбільш важливо для людини.

Коли ідентичність виявляється під загрозою, люди жорсткіше захищають свої погляди і не приймають не схожих на них. Коли ж ідентичність підтримується, люди спокійніше відносяться до нових ідей.

Основою для впливу на когнітивний простір і відповідно на соціальну ідентичність є наратив (або мифостворення або фрейм).

Наратив – історично і культурно обґрунтована інтерпретація певного аспекту світу з певної позиції. У літературі наратив – лінійний виклад фактів і подій, тобто те, як воно було написано автором [4]. Наратив допомагає людині створити ментальну картинку дійсності. Саме звідси виникають оцінки і дії.

Наратив – це найсильніший тип дії, тому стає можливим використати його і для військових цілей. Вже знайдений термін для таких спеціально створених наративів – озброєні наративи. Їх визначають як використання інформаційних технологій для створення історій, що підривають ворожі інститути ідентичності шляхом створення та перебільшення складності, політичних і соціальних розколів.

Україна доки не виробила власного досить сильного нарратива, навіть декількох нарративів. Це має бути один узагальнюючий нарратив, який повинен мати чотири окремі підтипи з різними цільовими аудиторіями: Крим, Донбас, Східна Україна, Західна Україна.

Окрім посилення власного нарратива є ще дві проблеми: боротьба з дезінформацією і інформування тих, хто має іншу точку зору.

Окремою проблемою, особливо важливою для України, залишається те, що усі слухають і прислухаються тільки до інформації, яка не спростовує моделі світу, що вже склалася в їх голові.

До речі, це норма, термінологічно позначена як «інформаційне коло», в якому мешкає людина, що зазвичай відбирає для читання тільки те, що не суперечить його представленням. Тому особливим завданням стає виведення його з цього «інформаційного кола» або забезпечення «когнітивної безпеки» особистості в умовах гібридної війни. А це робиться за допомогою тієї або іншої ментальної моделі, яку виробляє людина для розуміння того, що відбувається.

Таким чином сьогодні завданням України в умовах гібридної війни насамперед є забезпечення інформаційної безпеки суспільства, захист всіх сфер суспільного життя, свідомості та психіки громадян від негативного інформаційного впливу для забезпечення, «когнітивна безпека» населення з метою збереження соціальної ідентичності.

Список використаної літератури

- 1. Євтух В. Б.** Етнічність: енциклопедичний довідник, Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова, Центр етноглобалістики / В. Б. Євтух. – К. : «Фенікс», 2012. – 396 с.
- 2. Мадей Н. М.** Курс лекцій «Проблема культурної ідентичності» / Н. М. Мадей. – К. : ІЗМН, 2000. – 219 с.
- 3. Курило В. С.** Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України : монографія / В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. – К. : Талком, 2018. – 240 с.
- 4. Почепцов Г.** Сучасні інформаційні війни / Г. Почепцов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 497 с.
- 5. Чепан М.-Л. А.** Між Заходом і Сходом: психогенеза української етнічності М.-Л.А. Чепан // Актуальні проблеми сучасної української психології. Вип. 22. – К., 2002. – С. 306–312.
- 6. Arquilla J.** Information, Power, and Grand Strategy: In Athena's Camp // In Athena's camp. Ed. By J. Arquilla, D. Ronfeldt. – Santa Monica, 1997.
- 7. Erik Erikson.** Identity: Youth and Crisis. – W.W.Norton&Company, 1994. – 336 p.
- 8. Garstka J., Alberts D.** Network Centric Operations Conceptual Framework Version 2.0. – Vienna, 2004.
- 9. Szafranski R.** Neocortical warfare? The acme of skill // Ibid.

Богайчук В. Ж. Соціальна ідентичність в умовах гібридної війни

У статті розглядається зміст поняття «соціальної ідентичності» та вплив гібридної війни на можливі зміни соціальної ідентичності. Представлено та охарактеризовано історія розвитку концепту „ідентичність” яка пов'язана з розвитком загальнофілософських та

психологічних підходів до проблеми становлення індивідуальності людини, різні трактування поняття «соціальної ідентичності» та її різновиди. Показана сутність ідентоцида як основного завдання інформаційної війни як невід'ємного складника сучасної гібридної війни. Розглядається британська модель впливу на когнітивний простір особистості з метою використання ментальні моделі поведінки різних ситуації та зміни ідентичності Підкреслено що основою для впливу на когнітивний простір і відповідно на соціальну ідентичність є «нарратив». Звертається увага на поняття «інформаційного кола» та «когнітивної безпеки» як елементів впливу на соціальну ідентичність.

Ключові слова: ідентичність, соціальна ідентичність, соціальна ідентифікація, гібридна війна, ідентоцид, когнітивний простір, когнітивна безпека, нарратив, інформаційне коло.

Богайчук В. Ж. Социальная идентичность в условиях гибридной войны

В статье рассматривается содержание понятия «социальной идентичности» и влияние гибридной войны на возможные изменения социальной идентичности. Представлено и охарактеризовано историю развития концепта «идентичность», которая связана с развитием общепсихологических и психологических подходов к проблеме становления индивидуальности человека, разные трактовки понятия «социальной идентичности» и ее разновидности. Показана сущность идентоцида как основного задания информационной войны и неотъемлемой составляющей части современной гибридной войны. Рассматривается британская модель влияния на когнитивное пространство личности с целью использования ментальных моделей поведения в разных ситуациях изменений идентичности. Подчеркнуто что основой для влияния на когнитивное пространство и соответственно на социальную идентичность является «нарратив». Обращается внимание на понятия «информационного круга» и «когнитивной безопасности» как элементов влияния на социальную идентичность.

Ключевые слова: идентичность, социальная идентичность, социальная идентификация, гибридная война, идентоцид, когнитивный простор, когнитивная безопасность, нарратив, информационный круг.

Bohaichuk V. Social identity in a context of the hybrid war

The article discusses the content of the concept of "social identity" and the influence of hybrid warfare on possible changes in social identity. The history of the development of the concept of "identity" is characterized, which is associated with the development of general philosophical and psychological approaches to the problem of the formation of a person's individuality, different interpretations of the concept of "social identity" and its varieties. The essence of phenomena of identocide as the main task of the information war

and an integral part of the modern hybrid war is shown. The British model of influence on the cognitive space of a person is considered with the aim of using mental models of behavior in different situations of identity changes. It is emphasized that the basis for influencing the cognitive space and, accordingly, social identity is the "narrative". Attention is drawn to the concepts of "information circle" and "cognitive security" as elements of influence on social identity.

Key words: identity, social identity, social identityfication, hybrid war, identitycide, cognitive space, cognitive security, narrative, information circle.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2018 р.

Прийнято до друку 26.10.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 364.262:374.1

Р. О. Гнатюк, А. О. Попова

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ В МІСЦЕВИХ ГРОМАДАХ ЕСТОНІЇ

Масштаби поширення ВІЛ-інфекції набули глобального характеру і постають реальною загрозою для багатьох країн світу. Однією з таких країн є Естонія, яка займає перше місце в Європі за поширенням ВІЛ-інфекції. Згідно зі стандартами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), ситуація в Естонії кваліфікується як епідемія, що загрожує багатьом суспільним групам.

Актуальність проблеми ВІЛ/СНІДу в Естонії полягає в тому, що дане захворювання не є тільки медичною проблемою. Її поширення, торкається всіх сфер життя суспільства, громади та стосується кожного громадянина особисто. Погляд на епідемію як на проблему асоціальних людей (повій, гомосексуалістів, наркоманів) відійшли в минуле. В даний час ВІЛ-інфекція проникла в усі верстви населення, включаючи благополучні, які не зараховані до «груп ризику», але практикують ризиковану поведінку.

Метою даної статті є аналіз системи соціального супроводу ВІЛ-інфікованих в місцевих громадах Естонії як важливої складової системи соціального захисту населення.

Естонія вже багато років є країною з найшвидшим поширенням ВІЛ-інфекції в світі. Якщо в Естонії в рік на 100 000 жителів виявляється 25 нових випадків інфікування, то в Європі в середньому всього шість випадків, повідомляє Reporter [2].

Варто зауважити, що державні інституції не може не турбувати статистика за кількістю ВІЛ-інфікованих в Естонії. За даними